

*Бейшенбаева Бусара Тураровна,
Кыргыз билим берүү академиясы,
ага илимий кызматкери,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары*

ҮЙ-БҮЛӨДӨ БАЛАНЫ ЭМГЕККЕ ТАРБИЯЛОО

*Бейшенбаева Бусара Тураровна,
старший научный сотрудник,
Кыргызская академия образования,
Кыргызская Республика, город Бишкек*

ВОСПИТАНИЕ РЕБЕНКА К РАБОТЕ В СЕМЬЕ

*Beishenbaeva Busara Turarovna,
Senior Researcher,
Kyrgyz Academy of Education,
Kyrgyz Republic, Bishkek city*

RAISING A CHILD TO WORK IN A FAMILY

Аннотация: Үй-бүлөдө баланы эмгекке тарбиялоодо элдик эпостордун каармандары, акындардын чыгармаларынан, эмгектен баар тапкан асыл адамдардын каармандыгы жөнүндө кеп болот. Эмгек менен гана адам адам экендиги жөнүндө элдик макалдардан мисал келтирилет. Ааламдашуу мезгилинде эмгектин баланын ден соолугуна пайдалуу экендиги, кичинен кезинен баланы эмгекке көнүктүрүү, көндүм адатка айландыруу максат экендиги, жаш муун келечекте эмгектин нигизинде өз ордун тапкан инсан болору айтылат.

Аннотация: В данной статье речь идет о воспитании детей к труду через труд героев народных былин, произведений поэтов. Приведены примеры из пословиц о том, что человек становится человеком только с трудом.

Цель – трансформация, что молодое поколение будет человеком, который на

основе труда и трудолюбия найдет свое место в будущем.

Annotation: Raising a child to work in the family, we talk about the heroes of folk epics, works of poets, heroes of noble people who received everything from work. Only with difficulty.

An example of a person being a person is given from folk proverbs. In the period of globalization, work is beneficial for a child's health, teaching the child to work from an early age, developing skills and habits.

They say that the goal is transformation, that the younger generation will be people who, based on work, will find their place in the future.

Түйүндүү сөздөр: коом, адам, үй-бүлө, бала, эмгекти сүйүү, элдик эпостор, макал, акындын ырлары, чыгармалары, эмгектен баар тапкан адамдар.

Ключевые слова: общество, люди, семья, дети, трудолюбие, народные былины, пословицы, стихи поэта, произведения, которые трудом зарабатывают все.

Key words: society, people, family, children, hard work, folk epics, proverbs, poet's poems, works, people who earn everything by working.

Киришүү. Үй-бүлөдө баланы эмгекке тарбиялоодо, эмгекти сүйүүгө болгон аңсезимин ойготуу, элдик эпостор, макалдар, акындардын эмгек жөнүндөгү чыгармалары, эмгектен баар тапкан асыл адамдар жөнүндө мисал келтирүү менен таасир этүү. Эмгек баланын ден соолугу үчүн да негизги ролду ээлейт. Келечекте эмгектен бакыт тапкан жакшы инсан болору шексиз экендиги. Андай адам коомго чоң салым кошуп, турмушта ордун тапкан бактылуу адам болот деген ой камтылат. Ошондуктан үй-бүлөдө баланы тарбиялоодо эмгекке үйрөтүүнү көндүм адатка айландыруу негизги маселе болуп эсептенилери айтылат.

Изилдөөнүн максаты. Үй-бүлөдө баланы эмгекке тарбиялоодо ата-эненин милдети зор болгондуктан, акырындык менен эмгекке үйрөтүү, эмгек кылууну адатка айландыруу, эмгекти сүйүүгө көнүктүрүү менен элдик оозеки чыгармалардагы каармандардын баатырдыгы, кажыбас эмгектин негизинде жетишкендигин окуп үйрөнүү менен жаш муундарды эмгек жөнүндө элдик макалдардын даанышмандыгын аныктоо жана эмгексиз адамдын ден соолугунун чыңалбастыгын, эмгексиз жашоо уланбастыгын далилдөө.

Негизги мазмуну. «Эмгекке тарбиялоо адамзат тарыхындагы билим алуу, кесипке ээ болуу, тарбия иштерин уюштуруу түпкүлүгүндө эмгекке, анын негизинде турмушка даярдоо менен тыгыз байланышта. Ушул себептен «бардыгы эмгекке тарбиялоо» деген ураандын калетсиз экендигин белгилей кетүү зарыл» [1]. Азыркы мезгилде көйгөйлүү маселенин бири баланы ата-эне кантип эмгекке тарбиялашы керек. Ата-эне эмгек аркылуу баланы чыдамкай, сабырдуу, жөнөкөй, эмгекчил, боорукер, сарамжалдуу,

ден соолугу чың, элпек, ыймандуу болууга тарбиялайт. Кыргыз элинде мындай накыл сөз бар: «Балаң бешке чыккандан кийин, кулундай жумша».

«Ал эми улуу педагог А. Макаренко: бала 5 жашка чейин ким болсо, кийин да ошол болот», – деген ойду айткан. «Беш жашар балдардын да үй-бүлөлүк жана үй тиричилик милдеттери болгон, мисалы, кичүүлөрдүн багышуу (бул табиятта оңой иш эмес), үй жаныбарларын кароо, мал жаюу сыяктуу. Өспүрүм куракта эле балдар чоңдор менен бирге эмгек ишмердүүлүгүнүн дээрлик бардык түрлөрүнө тартылып, белгилүү бир кесиптик көндүмдөрдү жана жөндөмдөрдү өздөштүрүшкөн» [2, 53].

Караңыз: «Уядан эмнени көрсө, учканда ошону алат». Уя бул канаты жетиле элек чырымтал балапандын жашаган жайы. Бирок каймана айтканда, балапан баланын келечеги ушул уяда түптөлүп жатат. «Уядан» алган көнүмүш таалим тарбия баланын жан-жаратылышына өчпөс тамга болуп басылып, аны өмүр бою коштоп жүрүп отурат. «Сүт менен кошо бүткөн нерсе сөөк менен кошо кетет», «Бала көргөнүн кылат, көсөө түрткөнүн кылат», – деген накыл сөз бекеринен айтылып калган эмес.

«Эмгек эрезеге жеткирет», «Эмгек – эрдин көркү, эр элдин көркү» деп айтылат элде [3].

Баланын калыптанышына ата-эненин, айлана-чөйрөнүн таасири зор. Эмгек кылсаң өзүңө жакшы. «Кылганың мен үчүн болсо, үйрөнгөнүң өзүң үчүн» – деген элде накыл сөз бар. Адам бала боюнча турбайт, чоңоёт. Мектепти бүтөт. Эр жетет. Мектепте жакшы окуш керек. «Билим менен акылды сенден эч ким уурдап ала албайт» – деген Ж. Баласагынын кемеңгер ыр саптары бар. Билимдин негизги пайдубалы мектеп. Бир кесиптин ээси болушуң керек. Билим алганга да эмгек керек. Элибизде: «Билим алуу ийне менен кудук казгандай» – деп бекеринен айтылбайт. «Жалкоонун үйүнөн отун издебе», – деп бекеринен макал чыкпаса керек, жалкоо эч нерсе жасабайт, эмгектенбейт. Эмгекчил адамдын элдин арасында жүзү жарык, сөзү өтүмдүү болот. Кадыр-

баркы бар. Жалкоону эч ким сыйлабайт. Эмгекчил болсоң, ден соолугуң чың болот, сергек, чыйрак, карылуу болосуң. Эмгекчил адам акыл-калчап ойлоно алат. Элибизде эмгек жөнүндө көп макалдар бар. «Эр эмгегин жер жебейт», «Маңдай тер менен тапкан эмгек таттуу болот», «Саргара жортсоң кызара бөртөсүн», «Үйүндө кулдай иште, сыртта падышадай жүр». «Үйүндө падышадай жүрсөң, сыртта кулдай иштейсиң», «Эринчээктин эртеңи бүтпөйт» – деген макалдар эл оозунда айтылып калган.

Кыргыз элинин элдик оозеки чыгармаларына кайрылсак «Манас» эпосунда Жакып менен Чыйырды Манасты эмгекке кантип тарбиялашкан? Жакып менен Чыйырды Манасты Ошпур койчуга кой кайтарууга жиберет. Эркелетпей, мал азабын көрсүн, бышсын, сөөгү катыксын дешет, Жакып менин койчум Ошпур деп айтпайт. Бай Ошпур бар козусун кайтар, мен картайып баратам, акысына козу берет, сенин мал табар кезиң деп, Жакып баласы Манаска ишенич артат. Бала болсо да намыстанып, байкуш болбой, эмгек кылса колдон келерин, кызыгып жанданып козу багууга жөнөйт. Чеге деген чоросу экөө жөнөшөт. Манас мал артынан жүрүп, ысыкка, суукка, бороонго көнөт. Жооптуу, эрктүү болууга көнүгөт. Мына ошентип Ошпурдун колунда 4 жыл жүрүп 12ге чыгат. «Бу Жакыптын жинди уулу, жетилип калган кези экен», – деп Ошпур да байкайт. Жакыптын ойлогон ою ишке ашат.

Алтайда кул, туткун болуп, итке минген жакырчылыкта, ачкачылыкта жашашат. Өз күчтөрү менен таман акы маңдай тери менен оокаттуу болушуп, 40 миң жылкы күтүп, сандыгын алтынга, күмүшкө толтурат. Эмгек-адамды бардар жашоого жеткирерин түшүнүшөт.

Ата-бабаларыбыз эмгекти баалашкан, эмгекке баа берген. Ошондуктан эл оозунда айтылган чыгармалардын баарында эмгек негизги орунда турган. Баатырлардын баары эмгекчил болушкан. Эмгектин аркасы менен эли жерин сактап келишкен. Эмгек менен билеги күчтүү болуп чоңоюшуп, эч нерседен тартынбаган, коркпогон күчтүү болушкан.

Элибизде уулум эмгек жөнүндө, алардын жалкоолугун, эмгекчилдигин даңазалаган элдик оозеки чыгармаларда каармандар көп. «Манас» эпосундагы өз ак эмгеги мээнети менен көгөргөн, эсепсиз байлыкка-бөлөнгөн Көкөтөй байдын Бокмуруну жөнүндө айтып берейин. Бокмурунду Көкөтөй «Кайыпчылык белинен, кайнаган ысык чөлүнөн» таап алган жалгыз бакма баласы. Көкөтөй таап багып алган жалгыз уулун бапестеп, көзүнүн агы менен тең айланып, эрке өстүрөт. Бокмурун кара жумуш эмне экенин билбей түйшүк тартып түйшөлбөй, алтын-күмүшкө бөлөнүп, куурай башын сындырбай «ак кол», эрке талтаң болуп чоноёт. Эрке өскөн Бокмурунга эс кирбейт.

Бокмурун өзүнүн айтканы:

Эркелик менен ар качан.

Эртеден кечке уктадым.

Эркелик менен жаш жүрүп,

Эчтеме туйбай мас жүрүп.

Эл кадырын билбедим!

Жуулбастан кирдедим,

Журт кадырын билбедим!

«Эрке бала эрте бузулат» деп элде айтылгандай, атасы өлүм астында жатса, эсирип Бокмурун кыз издеп Ооганга кетет.

Көкөтөй өлүм алдында жатып, кетирген кемчилигине өкүнөт: «Жалгыз балам Бокмурун, башынан билем шоктугун, баламда акыл жоктугун». Өзү эмгек кылбаган Бокмурун атасынын сан жеткис дүнүйө-мүлкүн, эсеп жеткис төрт түлүгүн каалагандай чачып жок кылат.

Көкөтөйдүн өзүнүн: «Бир адамдын ырыскысы, бирөөгө ырыс болбойт, башка адамдын дүйнөсү, башкага дүйнө болбойт» деген сөзү чын болуп чыгат. Демек, мындан улам «Манас» эпосу бизге дагы бир жолу, пенде баласы эмгеги менен гана киши катары торолуп, аброй күтүп, адам боло алат, анын дене-бою жана акыл-эси эмгек аркылуу гана чыйралып чыңалат, эмгектен оолак, эрке өскөн баланын эртеңи бүдөмүк, «Эмгеги аздын өнмөгү аз», Эмгекчил киши кадырлуу, эмгексиз киши жабырлуу» деген логиканы ишаралап турат» [3].

XIX кылымда Калыгул Бай уулу кыргыздын улуу ойчул акыны жашап өткөн. Ал

учурунда болочок болоор заманды болжоп, алдын ала айткан көрөгөч касиетинен улам эл ичинде «Олуя Калыгул» деп айтылып калган. Акын эмгек жөнүндө эң сонун асыл ойду айткан: «Жакшы адеп жол-жоболорун үйрөнүүдөн башка да, киши болуп жетилиш үчүн эң негизги нерсе, эмгекчилдик сапатка эгедер болуш шарт. Акындын ишениминде эмгекчилдик-адеп-ахлактуулуктун өзөктүү көрсөткүчү. Калыгул, азамат мойнун жок кесет, жокчулук, жакырчылык басынтат, кор кылат, ошондуктан балдар турмушка умтулуш керек, андай турмушка ак эмгегиң, мээнетиң менен гана жетесиң, кичинекейиңден түйшүкчүл болуп өз бактыңды, өз тагдырыңды өзүң жасоого тийишиң деген ой идеяны билгизет. («Дүйнөнүн барысы, эмгек кылсаң табылат, абийириңиз жабылат, акылы бар жаш балдар, как ошого камынат). Эмгек бардыгына падыша. Ал сени акыры жүрүп, алтын аяктан суу ичирет» – дейт [4].

Дагы бир кыргыздын ак таңдай акыны, отурган жерин ырга айландырган Арстабек Буйлаш уулу жөнүндө айтып берейин. XIX кылымда жашап өткөн Арстанбек акын да эмгек темасына кайрылган: «Эмгекти сүйүү, эмгекчилдик-Арстанбектин урматтаган жогорку нравалык дөөлөттөрүнүн бири болгон. Ийгилик, байлык Чекеден тер агызган ак мээнет менен гана келерин, бакыбат турмушту, барчылыкты күрөш менен жеңип алуунун зарылдыгын насааттаган акын. Эмгексиз эр жигиттин башына бакыт кушу конбос, мээнеткечтик адам баласынын адеп-ахлактуулугунун белгиси. «Мээнет менен жан багыш – адамдыктын белгиси», - дейт Арстанбек.

Мисалы:

Териң төгүп жерге жак.
Жыгачың арбын кыйбаса,
Кирпичин арбын куйбаса,
Бышыксыңган жигитке,
Салынуу турган там кайда?
Арыгын терең казбаса,
Арпасын тегиз чачпаса,
Топондугун чыгарбай,
Токтотуп суун суугарбай,
Дыйкансыңган жигитке,

Бышып турган дан кайда? – дейт ырында акын [4].

Демек, өзүң эмгек кылбасаң, эч нерсе өзү эле пайда болбойт.

Атактуу акын, манасчылык өнөрдү аркалай жүргөн Жеңижок өзүнүн «Үй-бүлө» деген ырында:

Уулуң жаман болгон соң
Киши келсе теңебейт,
Кишиге өзүн теңебейт.
Оолугуп сүйлөйт обу жок,
Өз акылын ченебейт.
Айылдап жүрөт дардайып,
Оокаттын болбой камында [5].

«Бала чегилбеген жумуртка» деген накыл сөз бар. Ал бала деп көп маани бербей коёбуз. Бала болсо, айлана-чөйрөнүн таасири менен калыптанып, саат сайын, күн сайын өзгөрүп өсүп турат.

«Адам баласы эмгектен ажырап калганда аны ыйык тутпай калганда, бекерчиликти, жанбактылыкты жанына жолдош кылган кезде кандайча нравалык деградацияга учурап, адеп-ахлак жактан бүлүнөөрүн турмуштун мисалы менен ачык-айкын көрсөтүп берген. Бүгүнкү күндө биздин айылдарыбызда. Шаарларыбызда ата-энесине жүк болуп, куурай башын сындырбай, бөтөлкө, нашаа менен дос болуп көчө таптаган бейадеп жаштар азбы?» [3].

«Баланы башынан үйрөт, чырпыкты жашынан ий», «Баланы жакшылыкка жетелеп жанаштыр, жамандыктан адаштыр», «Бакырып үйрөтпөй, акырын үйрөт», – деген элибиздин философиялык макалдарынын мааниси зор. Жеңижок кыргыздын сулуу келин-кыздарынын көрк келбетин сыймыктанып тамшанып даңаза кылат: «Суйкая басып керилген, сулуунун көркү бой болот» – дейт.

«Үй-бүлө» деген ырында:

Алганың жакшы болгон соң,
Кирсең үйүң ордодой,
Көңүлүңдү куш кылат,
Кымбат баа жоргодой,
Таза болот сымбаты,
Алганыңдын бир башы,
Жаркыраган айнектей
Кармаган казан, тулгасы.

Ачык болот кабагы,
Барды – жокту байкатпай
Берекелүү тамагы[5].

Акын ички жан дүйнөнүн сулуулугун, ак эмгек, адал эмгек, мээнеткечтик, эмгекчилдик сапаты менен байланыштырат. Аялзаты эмгек менен сулуу, анын тышкы сулуулугун эмгек ого бетер көркүнө чыгарат.

Жеңижок «Акын болсоң» аттуу ырында ушундай күн-түн тынбаган эмгек-мээнети менен не бир укмуш көз жоосун алган буюмдарды жасаган, колунан көөрү төгүлгөн, дубанда жок чебер, жез оймок керемет уздарды суктануу менен көкөлөтүп ырдаган [4].

Адамды адам кылган эмгек. Эмгексиз жашоо уланбайт. Эмгек-жашоону көркүнө чыгарат.

Кыргыздын жазгыч акыны Тоголок Молдо да чыгармаларында эмгек темасына чагылдырган. Тоголок Молдо кыргыз адабиятына биринчи тамсил жанрын киргизген. Мисалы: акындын «Иттин доолдой тиктирем деген» тамсили эл ичинде ылакап болуп айтылып калган. Ит кышты-кыштай үшүп, калтырап чыгат. – Сениби, жайында доолдай тиктирбесем, – дейт. Бирок жай келгенде унутуп, көлөкө издеп, тилин салаңдатып, акактап жатат. Жалкоо болсоң, өзүңдү да бага албайсың. Жашоондо жылдын 4 мезгилине адам баласы даяр болушу керек. «Акын жалкоолук илдетке альтернатива катары мээнеткечтикти, эмгекчилдикти карама-каршы койгон. Ушул эмгекчилдик сапат жагынан Тоголок Молдо өмүр бою өзгөлөргө өрнөк болгон. Жаш кезиндеги мээнеткечтигин айтпаган күндө да, ал жетимиштен өтүп, каруу-күчтөн тайып калган кезинде да күн-түн тынбаган түйшүк менен жашаган. Сөзүбүз далилдүү болуш үчүн улуу инсандын замандаштарына сөз берели: «Молдокем күнү-түнү дебей, түнү-түнү дебей чыгармаларын жазат. Түнкүсүн бир оокумга чейин чыракты коюп алып отурганы отурган. Ошондо молдокемдин эмгекчилдигине, чыдамкайлыгына, чыгармачылыкка ашкере берилген адам экенине көзүм жеткен». (Ишенаалы Разакул уулу).

Акын океандай «Манасты», «Семетейдин», «Сейтектин» толук вариантын, «Жаңыл мырза», «Шырдакбек», «Эр Эшим», «Мендирман» дастандарын, «Кыргыз тарыхы», «Тарых, түпкү аталар» сыяктуу санжыраларды кагазга түшүрүп, алтынга алмашкыс мүлктөрдү элине, кийинки муундарга белек кылып калтырып кеткен» [4].

Карачы, караңгычылык, сабатсыз заманда Тоголок Молдо кажыбас кайраттын, эмгектин аркасы менен бизге адабий мурас калтырып кеткен.

Эми тоо булбулу, төкмө акын Токтогул да эмгек темасына кайрылып, ырларында эмгекти сүйүүгө үгүттөйт. Акын чыгармаларынын бүткүл мазмуну менен жалкоо, шалаакы, айдама, жетелеме болбоону, («Эркиң менен жумуш кыл, эринчээк жалкоо дедирбей»), турмушка жигердүү, активдүү эпчил («Жакшы азамат түрдөнүп, жалбыртаган жалындай, өзүн-өзү асырайт, эр жигиттин белгиси, эпчил болот термелеп, «от жаккан казан сыяктуу, оргуп, оргуп кайнаган»... Андан көрө эгин бак, алың барда жулунуп»), өз бетинче болуп, өз бакталаайын өзү курууну, өз тагдырына өзү кожоюн болууну, оорчулуктарга тизе бүтүп чөгөлөбөөнү («Эр жигиттин белгиси – кайраттуу болот жалындап») насыяттайт [4].

Улуу акын башынан көп кыйынчылыктарды өткөргөн. Сибирге айдалган. Өз күчүнө гана ишенип, жеңе билген. Акын чыдамкай болууга чакырат.

«Манас» эпосундагы Каныкейди көрөлү. Айкөл Манас кырк чоросу, Бакай, Алмамбет, Чубак, Сыргак сыяктуу Көкжал баатырлары менен заматта жоо-жарагын байланып, тулпарларын минип, жолго чыгууга даяр болушат.

Акылман Каныкей ошондо Манас баштаган эрлердин ашка гана эмес, катуу багыт жолго бараткандыгын, калмак кытай менен кырылышар, кыркылышар кез келгендигин туюп баатырларды ок өтпөс, кылыч кеспес зоот-чопкут, жарак жабдык, кийим-кече менен жакшылап жабдыйын деп, аларды токтотуп, кайра аттарынан түшүрөт. Каныкей мурдатан эле Манастын кырк чоросуна жоого кие турган кийимдерди

астыртан камдап жүргөн экен. Кайран жеңең Каныкей өзү баш болуп не бир колуна көөрү төгүлгөн уздар, иштүүлөр, усталар менен күндөп-түндөп мээнет кылып, кырк чоро үчүн арасына болот оюп төктүрүп, сайса найза тешкисиз, чапса кылыч кескисиз кырк тон, кырк чопкут, кырк калпак, кырк тумак, кырк өтүк, кырк кемер кур, а түгүл кырк тулпар да даярдап коюптур. Буларды кийген кырк чоро терилерине батпай кубанып, Каныкейдин сарамжалына айран калышат. Манас зайыбынын кеменгерлигине, кырк чоросуна көргөн камкордугуна, акылман айлакерлигине оозу ачылып, терең ыраазы болуп, жолдошторунун алдында: Каныкейге баш ийдим, эми «атан-энең дебеске, артылта камчы салбаска, артынан күнү албаска, ак келтенин огу урсун, көк милтенин чогу урсун!» – деп ант берет. Манас «не турдунар кырк баатыр», – деп шарт аттанып Көкөтөйдүн ашына жөнөп кетет [6].

Биз мындан Манас баатырды Каныкей толуктап турган, төгөрөгү төп келген аялзаты. Каныкей-иштүү, ууз, колуна көрү төгүлгөн. Ал сезимтал да болгон. Жакшылык, жамандык болорун сезген.

Кыргыздын таланттуу акыны Алыкул Осмонов ырларында эмгек темасына көп кайрылган. «Маляр» деген ырында:

«Маляр» келди бир чоң үйдү майлады,

Кабак түйгөн капалыкты айдады.

Ушул адам ушул сырдуу кийимчен,

Бул дүйнөнүн үстүндөгү каймагы [7].

Жөнөкөй эмгек, чаң, ылай – мына ушул эмгектен адам баар таап, өз колу менен ойдогудай жасап аларын сүрөттөп эмгектин жаман жакшысы жок, адам баласы үчүн баары керек экенин ырында чагылдырат. Алыкул Осмонов бул ыры менен поэзияда жаңычылдыкты алып келген.

«Үй тазарды жарк деп кабак ачылды,

Өмүргө каз учкан чаңдар басылды

Сөздөрү орой чала кызуу бул адам

Бул дүйнөнүн асылынын асылы» – дейт [7].

Адам баласы үчүн үйүң таза, иреттүү болсо, адамдын көңүлү куунак, ыракат алып жашайт. Маляр болуп иштеген адамды

эмгектенип, адамдардын асылы, – деп акын баалайт. «ФЗОдогу иниме»

«Экөөбүздү бирдей өлчөп карасаң,

Жумушчунун бекемирээк далысы» – деген ырында акын оору менен алпурушуп жүргөн убакта, жумушчунун ден соолугу бекем, кара күч жумушу адам баласына пайдалуу экенин, керек болсо, өмүрү узун болорун чагылдырат. Үйү заводдун жанында болгондуктан, эртеги кеч өтүп жаткан жумушчуларды көрүп, эмгек темасын кеңири сүрөттөгөн. Багбанчылыкты да жогору баалаган.

Акындын «коончу» деген ырында

«Кана жесем сен айдаган коондон,

Каным сергип, кубаттанам, оңолом» – деп өзү айткандай адам баласы жашылча жемишти көп жесе, ал адамдын иммунитетти көтөрүлүп, ден соолугу чыңалат. Диетологдор жүзүм менен коон адамдын организминде бир жыл бою сакталарын изилдешкен. «Жүзүм айы» деген ырында

«Жүзүм айы бир өткөн соң кучактап,

Жаным жырғап калып калдым калаада» – деп кубануу менен ыр саптарында оюн айтат [7]. Элибизде ушундай маалымат бар го. Кавказ эли 100дөн ашык жашайт деп. Себеби жүзүм өстүрүшөт. Жүзүмдөн вино жасап ичишет. Жүзүм бул – кан. Каның толук болсо, ден соолугуң чың болот. Ошону менен бирге быштак да көп жешет. Жүзүм менен быштак организмге эң пайдалуу.

Акын ден соолугуна байланыштуу жайлоого көп чыгып, кымыз ичкен, ден соолугун бекемдеген. «Жылкычыга», «Кызыл жүк» аттуу ырларында эмгектин ар тармагын чагылдырган. Эмгексиз жашоо уланбайт. Эмгек – бул жашоонун жан азыгы жана ден соолуктун өзөгү.

Кыргыз элинин улуу инсаны, эл үчүн опол тоодой эмгек кылган Искак Раззаков эмгек жөнүндө учкул сөздөрдү айтып кеткен.

«...Уйку таттуу, эмгек андан да ширин».

Эмгекчил адам өзүнүн ишин бүтүргөндөн кийин көңүлү тынчып, эс алып калат. «Таман акы маңдай териң менен тапкан эмгек таттуу». – деп элде бекеринен айтылбайт. «Ишти эч качан, эртеңкиге калтырба» – деп эл оозунда айтылып

жүрөткө, бул ата-бабаларыбыздан калган эмгектин урааны деп ойлойм.

«...Эмгек бар жерде жылыш бар, жылыш бар жерде ырыс бар». Исхак Раззаков айткандай эмгек кылсаң жылыш болот, ийгилик алып келет. «Эмгек адамды эрезеге жеткирет» – деп элибизде бекеринен айтылбайт.

«... Элет адамдарын өзгөчө кастарлайм, алар менен аңгемелешкенди жакшы көрөм. Алар жерге жакын, жердин тамырын тартып, жер менен сүйлөшүп, сыр бөлүшкөндөй мага туюлат» – дейт Исхак Раззаков.

Карапайым айыл жеринде жашаган адамдардын эмгегин баалаган. Жаздан баштап түшүм жыйнаганга чейин жер менен алектенишет. «Жаздын 1 күнү бир жылга тете» – деп бекеринен айтылбаса керек. Түйшөлүп, тынбай ысыка карабай маңдай терин агызып эмгектенишет. Эңкейип эмгек кылган адам эң жөнөкөй токтоо, калыс болот.

Исхак Раззаковду замандаштары: «Ал бир сөзүн эки кылбаган так адам болгон» – деп жазган Казы Диканбаев.

«Анын эмгек күнү саатка эмес, мүнөткө да бөлүнгөн» – деп айтышат. Ал мамлекетинин өнүгүүсүнө жан үрөп салымын кошкон.

«... Эл мени дайыма ак эмгегимден эскерип жүрсө, мага ошол байлык, дөөлөт, ырыскы,» – деген Исхак Раззаков [8].

«Ак ийилет, бирок сынбайт» дегендей Исхак Раззаковдун ак эмгегин кыргыз эли баалап, элибиздин ичинде эли үчүн ак иштеген, ишин билген так, патриот, уюштургуч, көсөм инсан экенине сыймыктанып таазим этип отурушат. Иннаваттуу өмүр сүрөм десең – иштен тажаба...

Иштей бил... Иш сенин зарылдыгың болгондо гана турмуштун өтөлүнө чыга

жашайсың... деп улуу инсан Исхак Раззаков жаштарга чакырык жасаган [5].

Корутунду. Үй-бүлөдө эмгекке тарбиялоодо бала кезинен эмгекти сүйүүгө, эмгек кылууну көндүм адатка айландырууга, негизги милдет болуп саналарына жетишүү. Ой жүгүртүүсүнө таасир этүү, «Баланын уккан сөзү кулагында калат» - дегендей ата-бабабыздын эмгек жөнүндө макалын, наркнасилин айтып туруу абзел. Азыркы ааламдашуу мезгилинде кара-күч жумуштарынын көп жасоо ден соолук үчүн, өмүрү узак болушуна өбөлгө болорун жаш муундарга байма-бай маалымат берип туруу чоң ийгиликти алып келет деп ишенебиз.

Адабияттар:

1. Мамытов А.М., Джанузаков К.Ч. Дене маданияты теориясы. Жалпы негиздери: Окуу куралы. – Б., 2019. – 170-б.
2. Мурзалиева З.К. – Түрк тилдүү Алтай элдеринин келечек муунду тарбиялоодогу этнопедагогикалык баалуулуктары. Известия Кыргызской академии образования. – Бишкек, 2023. – № 1 (59). – С. 48-54.
3. Байгазиев С. «Манас» эпосунун педагогикасы. – Бишкек, 2021. 37-40-бб.
4. Байгазиев С. Кыргыздын улуу акындарынын этикасы жана педагогикасы. – Бишкек, 2007. – 13-59-бб.
5. «Мурас». – Фрунзе, -1990. 256-258-бб.
6. Байгазиев С. Айкөл Манас. – Бишкек, 2002. – 81-82-бб.
7. Алыкул Осмонов. – «Салам» Басма үйү, – I том, 2014. – 281-286-бб.
8. Жоробеков Ж. Исхак Раззаков улуттун улуу инсаны. – Бишкек, 2021. – 358-382-бб.

*Рецензиялаган:
Байгазиев С.О.,
филология илимдеринин доктору, профессор,
КББАнын академиги*